

УДК 327:327.7:044.55(43)

<https://orcid.org/0000-0002-9329-7389>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1295372>

О. В. Коломієць

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

У статті проаналізовано пріоритети сучасної зовнішньої політики Вишеградської групи (В4), який засвідчив їх певні диференційованість, дискретність і дуалізм внаслідок внутрішніх протиріч у відносинах між країнами-членами В4, більшість з яких має етнічне забарвлення угорської меншини. На даний час основними пріоритетами зовнішньої політики Вишеградської групи є загальноєвропейська політика в межах Євросоюзу, забезпечення національної й регіональної безпеки країн-членів, а також реалізації політики добросусідства з країнами-сусідами, надаючи пріоритет державам Західних Балкан, що дотримуються євроінтеграційного курсу.

Нині Вишеградська група у сфері зовнішньої політики має характерні ознаки міжнародної організації з глобалізаційними імперативами, які проявляються у співробітництві з країнами – сусідами ЄС, Західних Балкан і Північної Європи. Разом з тим, на сучасному етапі пріоритетами зовнішньоекономічного співробітництва В4 є регіони Америки, Близького Сходу, Північної Африки та Південно-Східної Азії. Зазначені зовнішньополітичні імперативи Вишеградської групи доречно використати в подальших наукових дослідженнях щодо перспектив українсько-вишеградського зовнішньополітичного співробітництва з метою розробки власної української політики асоціації до НАТО і Євросоюзу.

Ключові слова: зовнішня політика, імперативи, Вишеградська група, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Україна, Європейський Союз, НАТО.

О. В. Коломієць

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ВЫШЕГРАДСКОЙ ГРУППЫ

В статье проанализированы глобализационные императивы внешней политики Вышеградской группы (В4), который показал их определенные дифференцированность, дискретность и дуализм вследствие внутренних противоречий в отношениях между странами-членами В4. В настоящее время основными приоритетами внешней политики Вышеградской группы есть общеевропейская политика в рамках Евросоюза, обеспечения национальной и региональной безопасности стран-членов, а также реализации политики добрососедства со странами-соседями, предоставляя приоритет государствам Западных Балкан, которые придерживаются евроинтеграционного курса.

Сегодня Вышеградская группа в сфере внешней политики имеет характерные признаки международной организации с глобализационными императивами, которые проявляются в сотрудничестве со странами – соседями ЕС, Западных Балкан и Северной Европы. Вместе с тем, на современном этапе приоритетами внешнеэкономического сотрудничества В4 есть регионы Америки, Ближнего Востока, Северной Африки и Юго-Восточной Азии. Указанные внешнеполитические императивы Вышеградской группы необходимо использовать в последующих научных исследованиях относительно

перспектив україно-вишеградського внешнеполітичного співробітництва з метою розробки власної української політики асоціації в НАТО і Євросоюз.

Ключевые слова: *внешняя политика, императивы, Вишеградская группа, Польша, Словакия, Венгрия, Чехия, Украина, Европейский Союз, НАТО.*

O. Kolomiets

THE GLOBALIZATION OF THE MODERN FOREIGN POLICY OF VISEGRAD GROUP

The article analyzes the globalization imperatives of the modern foreign policy of Visegrad group (V4), which showed certain differentiation, discreteness and duality due to internal contradictions in the relations between the countries-members of the V4. Currently, the main foreign policy priorities of the Visegrad group is a pan-European policy in the framework of the European Union, to ensure national and regional security of member countries, as well as the implementation of the policy of good neighborliness with neighboring countries, giving priority to the Western Balkan countries that follow the European integration course.

Now the Visegrad group in the sphere of foreign policy has the characteristics of an international organization with the globalist imperatives, which occur in cooperation with the country – neighbors of the EU, Western Balkans and Northern Europe. Along with this, at the present stage the priorities of foreign-economic cooperation of V4 are the regions of America, Middle East, Northern Africa and South-East Asia. These foreign policy imperatives of Visegrad group must will using in subsequent scientific researches relatively of the Ukrainian-Visegrad foreign policy cooperation with the purpose of development the Ukrainian policy of Association with the NATO and the European Union.

Key words: *foreign policy, imperatives, Visegrad group, Poland, Slovakia, Hungary, Czech Republic, Ukraine, European Union, NATO.*

Постановка проблеми. Після занепаду Радянського Союзу більшість країн Центральної Європи учасниць соціалістичного табору обрали для себе новий пріоритет – демократизацію і приєднання до Євросоюзу, створити з цією метою міждержавне об'єднання Вишеградську групу (В4). Копенгагенські критерії 1993 р. схарактеризували вимоги до кандидатів у нові члени ЄС, базисними з яких проголосили стабільність інститутів, які гарантують демократію, правову державу, захист прав людини, повагу й захист прав національних меншин. Навесні 2004 р. після приєднання більшості країн-учасниць В4 до Північноатлантичного альянсу, наприкінці минулого тисячоліття розпочалася їх активна співпраця в межах організації з метою реалізації євроінтеграційного вектора.

Проте після приєднання до ЄС група не припинила свого існування, а продовжила співробітництво не тільки в межах В4, але і поза її межами, маючи зв'язки з країнами-сусідами Східної Європи й Західних Балкан,

намагаючись передати набутий досвід щодо північноатлантичної та євроінтеграції останнім. Також Вишеградська група розширює співробітництво з країнами Південно-Східної Азії, Північної Африки та Америки, набуваючи все більше ознак дієвої європейської міжнародної організації.

Аналіз актуальних досліджень. Динаміка й еволюція зовнішньої політики Вишеградської четвірки завжди привертала увагу не тільки вчених-політологів, істориків і соціологів, але й філософів, економістів, психологів, фахівців у галузі державного управління та інших науках. Проте найбільшим науковим напрямком досліджень діяльності країн-учасниць В4 є об'єктивний позитивістський аналіз фактів та явищ процесу постсоціалістичної трансформації країн Центральної Європи, з'ясування особливостей їх регіональної і національної політики інтеграції до Євросоюзу і НАТО, які зображено у розвідках європейських вчених М. Араха, Т. Аша, Т. Байхельта, П. Бендера, Дж. Гіллінгхема, Ф. Глотца, Х. Зундхаузена, Ф. Тера, Х.-Д. Якобсена [1–8], а також українських – Л. Губерського, В. Головченка, В. Матвієнко, Г. Зеленько, Є. Киш, В. Копійки, М. Лопати, Д. Мороза [9–14] та ін.

У наукових дослідженнях українських дослідників А. Артџомова, Ю. Бараша, С. Віднянського, А. Гальчинського, А. Зленка, Г. Перепелиці, А. Кудряченка, В. Литвина, Д. Ткача [15–19] та деяких інших, діяльність Вишеградської групи вивчається через призму геополітичних імперативів Центральної Європи з аналізом перспектив співробітництва організації з Україною. Даний напрямок переважає у вітчизняній політико-історичній літературі. Проте у більшості зазначених досліджень переважає стале сприйняття щодо допоміжної ролі Вишеградської четвірки, як неформального об'єднання посттоталітарних соціалістичних країн або підготовчого етапу для вступу країн-членів до ЄС і НАТО. Специфіка функціонування Вишеградської групи як суб'єкта міжнародних відносин аналізується українськими вченими, на жаль, вкрай винятково. Зазвичай

висвітлення діяльності організації здійснюється через країнознавчий аналіз внутрішньо й зовнішньополітичних перетворень у державах-учасницях групи.

Дотепер в українських виданнях переважає сприйняття процесу регіональної інтеграції країн Центральної Європи у зовнішньополітичній сфері як регіонального економічного співробітництва в межах угоди про вільну торгівлю. Такий недолужний науково-теоретичний підхід приводить до хибних помилок української дипломатії в розбудові стосунків України з В4, які, подекуди, мають системний характер.

Метою статті є комплексний аналіз сучасних зовнішньополітичних імперативів Вишеградської групи й перспектив її подальшого існування в контексті реалізації Україною власного євроінтеграційного курсу.

Виклад основного матеріалу. Одним з наслідків ліквідації європейського соціалістичного табору на початку 90-х років минулого століття стала зовнішньополітична регіональна інтеграція центральноєвропейських країн замовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами: спільне історичне минуле і регіональні інтереси, єдине геополітичне розташування, сталі зовнішньополітичні, економічні та інші міждержавні зв'язки, об'єднаними можливостями та євроінтеграційними прагненнями [15–22].

Базисні пріоритети схарактеризували призначення Вишеградського постсоціалістичного об'єднання держав-учасниць: відновлення державної незалежності, демократії й свободи; ліквідація тоталітарних режимів у всіх сферах суспільного життя; формування парламентської демократії й розбудова засад правової держави; реалізація й дотримання основних прав і свобод людини й особистості; створення сучасної ринкової економіки; повна інтеграція у європейську суспільно-політичну і правову системи [21].

Проте на початку свого існування В4 зіштовхнулася з певною дихотомією концептуальних пріоритетів. По-перше, необхідність визначення географічних кордонів Центральноєвропейського регіону з метою

демонстрації економіко-політичних переваг об'єднання саме даної групи країн, її переваг стосовно інших регіонів Центральної та Східної Європи, насамперед, Балкан. По-друге, проведення інтеграції до північноатлантичного та загальноєвропейського просторів, намагаючись ідентифікуватися в них “особливою частиною”. По-третє, очевидне прагнення польського домінування, що з самого початку викликало певні суперечки серед країн-учасниць групи. Таким чином, на першому етапі існування В4 імперативом зовнішньополітичного розвитку стає забезпечення міждержавної інтеграції з метою набуття статусу повноправних країн-членів євроатлантичних і загальноєвропейських структур.

Разом з тим, сприйняття даного пріоритету змінювалось як в середині Вишеградської четвірки, так із зовні, на рівні НАТО і ЄС. На початку існування об'єднання його засновники розглядали В4 як субрегіональну організацію, метою якої є створення особливого інституту, який допоможе їм у євроатлантичній інтеграції. Отже, фактично група набула ознак закритого клубу, видозмінюючи зовнішньополітичні пріоритети в залежності від підходів Північноатлантичного альянсу і Євросоюзу до набуття членства країнами-кандидатами [10–16; 22; 26].

Процес розширення євроатлантичних структур безпосередньо впливав на стан і перспективи регіонального співробітництва, прагнення бути прийняти раніше вносив певну конкуренцію у відносини між країнами, знижував пріоритетність об'єднаної політики й значення регіонального співробітництва. Разом з тим, усвідомлюючи себе особливою частиною Європи, члени Вишеградської групи шукали опору в регіональному співробітництві. Проте стати стійким регіональним економічним об'єднанням країнам-учасницям не вдалося.

Наслідком означених процесів стала певним чином дискретна лінійна інституційна структура Вишеградської групи, хоча останнє можна сприймати і як її переваги. Країни-засновники головуєть у В4 протягом року, втілюючи в життя власну запропоновану програму і змінюючи один одного за

принципом ротації. Діяльність групи базується виключно на підставі періодичних зустрічей представників держав-учасниць всіх рівнів, зустрічі прем'єр-міністрів відбуваються, зазвичай, щорічно. Група сформувала лише один інститут, який розподіляє гранти в межах культурно-наукових програм, освітянських проектів, обміну молоддю, заохочення туризму і міжнародної співпраці. Відкрита архітектура Вишеградської четвірки надає членам можливість формувати певні тимчасові альянси, а також брати участь в їх роботі, не порушуючи принципів регіонального співробітництва [18–20; 22; 26].

Навесні 2004 р., одразу після асоціації країн-засновниць Вишеградської групи до Євросоюзу, об'єднання не припинило свою діяльність через виконання своєї основної місії, намагаючись залишити міжрегіональне співробітництво. Травнева Декларація рекомендацій щодо перспективних напрямів співробітництва групи визначила основні зовнішньополітичні пріоритети: співробітництво в межах організації (політико-економічне, соціально-політичне, військово-промислове, гуманітарно-екологічне, протидія організованій злочинності й незаконній міграції), співпраця на загальноєвропейському та північноатлантичному просторі, кооперація із зацікавленими країнами-партнерами Центральної Європи, кандидатами на вступ до ЄС і НАТО, а також міжнародними організаціями (ООН, РЄ, ОБСЄ, ОЕСР). Задля реалізації даних пріоритетів об'єднання передбачено такі механізми: щорічна ротація головуючого організації; щорічний саміт Прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ та інших міністрів у форматі В4 і В4+; зустрічі Президентів і співробітництво Парламентів країн-засновниць [23].

Країни Вишеградської четвірки намагалися діяти колективно і в межах ЄС з метою активного впливу на європейську політику в цілому, оскільки кількість їх голосів еквівалента голосам регіональних лідерів Німеччини та Франції.

Братиславська Декларація Прем'єр-міністрів країн-засновниць 2011 р. з нагоди 20-річчя Вишеградської групи визначила такі перспективи зовнішньої політики об'єднання: активне сприйняття створенню сильної Європи, заохочування та втілення проєктів, спрямованих на зміцнення єдності й підвищення конкурентоспроможності В4 і ЄС в глобальному контексті, з метою подолання наслідків глобальної фінансово-економічної кризи; зміцнення європейської енергетичної безпеки шляхом розширення і поглиблення внутрішнього енергетичного ринку та розширення регіонального співробітництва в рамках ЄС; сприйняття швидкому розвитку транспортної інфраструктури країн-учасниць; розробка принципів чотирьох свобод: економічне співробітництво, торгівля, інвестиції й контакти між громадянами; підвищення ролі Вишеградської групи в країнах, що розвиваються внаслідок поглиблення співпраці з В4 у межах спільної зовнішньої політики й політики безпеки ЄС, так і шляхом діяльності за межами Союзного рівня; сприйняття процесу розширення зони стабільності та демократії в країнах-сусідах ЄС та активне сприяти реалізації європейських і Євроатлантичних амбіцій країн Східного партнерства і продовжувати надавати підтримку країнам Західних Балкан в їх інтеграції в ЄС і НАТО; підтримка і пропагування зміцнення Євроатлантичного співробітництва для забезпечення довгострокової безпеки всього Євроатлантичного регіону [24].

На початку діяльності в межах ЄС країни Вишеградської четвірки мали певні преференції як новітні держави-члени, невеликі за географічними розмірами з обмеженими економічними можливостями, що компенсувало їх внутрішні недоліки. З цією метою передбачалося узгодження національних інтересів з провідними членами ЄС, насамперед з Німеччиною, Францією та Італією, вплив яких на європейському просторі є визначальним.

Враховуючи високий ступінь розвитку торговельно-економічних відносин між Німеччиною та країнами Вишеградської групи, зміцнення контактів з Берліном на політичному рівні розглядалося її учасниками як

можливість дотримання інтересів країн, які не є членами Валютного союзу. Особливо важливим вони вважали взаємодію з Німеччиною за такими пріоритетними напрямками, як Східне партнерство й енергетика. Проте ставлення Німеччини до країн В4 як до регіонального об'єднання досить дуалістичне: Бундестаг не надає особливого значення Вишеграду, надаючи перевагу співробітництву з державами-членами поодиночі [25].

Разом з тим, намагаючись визначити власну спеціалізацію всередині Євросоюзу, якою учасники Вишеградської групи вважають поглиблення кооперації у сфері енергетичної безпеки, спрямованої насамперед на різке скорочення залежності європейських країн від поставок вуглеводнів з Росії. Для цього запропоновано розвивати альтернативну енергетику і будівництво нових газопроводів задля створення центральноєвропейського енергетичного коридору від Польщі до Хорватії [26].

Ще одним з пріоритетів зовнішньої політики Вишеградської групи є розвиток Європейської політики сусідства, особливо її стратегічного східного вектора [27]. Країни групи активно розвивають і беруть участь у програмі Східного партнерства ЄС у питаннях розподілення фінансових коштів, а також в розробці спільних європейських політико-економічних рішень.

Проте, всупереч неможливості істотного фінансування Східного партнерства, країни Вишеградської групи продовжують відстоювати в межах Євросоюзу пріоритетність її розвитку. Таким чином, ставши прихильником Східного партнерства і регіонального співробітництва, учасниці В4 ризикують втратити важливий інструмент впливу на найближчих сусідів і авторитет всередині Євросоюзу. Загалом неефективне Східне партнерство, за деякими оцінками, маргіналізує роль країн Вишеградської групи в межах ЄС, оскільки воно втрачає загальноєвропейський пріоритет, обмежуючи співучасть країн групи у формуванні загальної зовнішньої політики Євросоюзу [28].

Країни Вишеградської четвірки сприйняли ініціативу Східного партнерства з великим ентузіазмом, ніж більшість інших членів ЄС, розгорнувши через Міжнародний фонд об'єднання програми взаємодії зі своїми східними сусідами, насамперед, Україною і Молдовою, а також Білоруссю і країнами Закавказзя. За останні роки міністри закордонних справ держав Вишеградської групи провели декілька спільних засідань зі своїми колегами з країн-учасниць Східного партнерства. Навесні 2012 р. у Празі вони обговорили з ними Програму сприяння країнам – членам партнерства [27]. Навесні 2016 р. на зустрічі міністрів закордонних справ В4, на якому було підтверджено рішучу підтримку Східного партнерства як стратегічного виміру європейської політики добросусідства [29].

Одним з важливих пріоритетів зовнішньої політики Вишеградської групи залишається поглиблення регіонального співробітництва у сфері безпеки. Останнім часом він починає домінувати в діяльності В4, яка поступово набуває ознак військово-політичного об'єднання, що розвивається у двох напрямках: поглиблення військово-політичного співробітництва зі США та розвиток регіональної військово-політичної кооперації країн Вишеградської групи. З моменту створення групи головним гарантом безпеки його членів вважалось НАТО з домінуючою стратегічною роллю США у Європі. В умовах, коли попередня адміністрація Вашингтону заявляла про зміну градієнту власних військово-стратегічних інтересів в Азіатсько-Тихоокеанський регіон, країни Вишеградської групи поставили на порядок денний питання про забезпечення власної безпеки.

З цією метою за ініціативою Польщі була розроблена загальна позиція країн В4 з питань безпеки, яку навесні 2012 р. вони закріпили у спільній Декларації “Відповідальність за сильну НАТО”, в якій заявили про власний непохитний намір сприяти зміцненню обороноздатності Альянсу. Учасники четвірки висловили підтримку планам адміністрації США по розміщенню елементів системи ПРО у Європі та висловилися за розширення Північноатлантичного альянсу коштом держав, чиє членство сприятиме

підвищенню його обороноздатності. Зокрема, Вишеградська група закликає інтенсифікувати співпрацю в рамках НАТО щодо проведення спільних навчань, в тому числі на території країн-учасниць. Засновниці Вишеградської групи пропонують Сполученим Штатам активізувати власну діяльність у сфері європейської безпеки, а партнерам по ЄС – набути рішучість у забезпеченні власних оборонних здібностей.

На думку країн Вишеградської групи, основною гарантією спільної безпеки й обороноздатності Альянсу залишаються Сили реагування НАТО. Розвиток безпекового потенціалу Євросоюзу й Альянсу повинен бути взаємодоповнюючим [30].

У той же час країни В4 активно беруть участь у формуванні Спільної європейської політики в сфері безпеки та оборони політики на рівні Євросоюзу. Показово, що питання загальноєвропейської безпеки, які у більшості країн ЄС викликають переважно структурно-інституціональний інтерес, в країнах Вишеградської групи розглядають як засоби поглиблення євроатлантичної єдності, а також оптимізації витрат на оборону в кризових умовах. Також документом передбачено до 2016 р. створити Вишеградську бойову тактичну групу (Visegrad Battlegroup) в кількості 3 тисяч чоловік під командуванням Польщі, з метою взаємодоповнення Сил реагування Альянсу і Бойової групи ЄС, а також підвищення колективних й індивідуальних бойових можливостей, які будуть застосовуватися на євроатлантичному просторі. Учасниці В4 підтримують зусилля НАТО щодо забезпечення синергії між проектами «Розумний захист» і «Об'єднання і спільне використання».

Ініціатива «Розумний захист» є важливим фактором для підтримки й розширення як власних колективних, так і національних можливостей оборони. Вишеград розглядає наземне спостереження Північноатлантичного альянсу як один з основних елементів розвідувальних, розвідувальних і розвідувальних можливостей. Ракетна оборона сприймається групою як один

з ключових елементів колективної оборони, яка буде сприяти неподільній безпеці Альянсу.

Крім того, країни В4 забезпечать участь у проєкті за допомогою конкретних індивідуальних зобов'язань в наступних областях: підготовка повітряного диспетчера; Хімічний, біологічний, радіологічний та ядерний захист; підготовка пілотів вертольотів; спільна логістика; лікувальні установи; багатонаціональні експерименти; об'єднання морських патрульних повітряних суден та ін. [30]

Причинами активізації країн В4 у питаннях безпеки, на думку аналітиків, є посилення зовнішньої політики Росії, певне розчарування в європейському проєкті та фрагментація НАТО [31].

З метою розвитку військової кооперації учасники об'єднання домовилися також про регулярне проведення спільних бойових навчань і спільної закупівлі військової техніки. В умовах кризи, коли витрати на оборону зменшуються, і жодна з країн не в змозі забезпечити критерій НАТО (2 % ВВП), кооперація в оборонній сфері надає можливість розв'язати проблему (аналог Скандинавські країни).

У квітні 2012 р. Вишеград запропонував нову ініціативу, що отримала назву DAV4 (Defence Austerity), метою якої є пошук найбільш ефективних напрямків співробітництва в оборонній сфері країн групи [33]. Проте визначити загальні потреби й доступні засоби, масштаби участі кожного з членів, а також гармонізувати національні інтереси країнам четвірки поки що не вдалося.

Нині відносини між Вишеградською четвіркою та Україною не визначені окремим законом, внаслідок чого розпорошені по національному законодавству.

Загалом засади національної зовнішньої політики частково врегульовані Законом України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" 2010 р. [34], прийнятий ще за часів Президентства В. Януковича, відповідно до якого вони держави носять формальний декларативний

характер. Проте, всупереч відвертій проросійській орієнтації зовнішньої політики В. Януковича, зміни до основних засад зовнішньої політики були внесені лише у 2017 р.

Аналіз діючих міжнародних нормативно-правових актів між Україною і Вишеградською групою свідчить про те, що вони врегульовують переважно питання культурного і прикордонного міждержавного співробітництва [35]. Отже, офіційний Київ не розглядає дане об'єднання як провідника національних інтересів у Євросоюзі, надаючи явну перевагу співробітництву з ЄС або, принаймні, з країнами-засновницями групи поодинці, внаслідок чого більшість діючих зовнішньополітичних відносин з країнами В4 врегульовані міжнародними договорами між Євросоюзом і Україною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження сучасної зовнішньої політики Вишеградської четвірки виявило певні глобалізаційні імперативи. Після реалізації основного завдання організації – набуття країнами-учасницями членства в Євросоюзі, а також їх приєднання до Північноатлантичного договору, Вишеградська група продовжила своє існування як зовнішньополітичне об'єднання країн Центральної Європи.

Нині Вишеградська група у сфері зовнішньої політики має характерні ознаки міжнародної організації з глобалізаційними імперативами, які проявляються у співробітництві з країнами – сусідами ЄС (Білорусь, Болгарія, Грузія, Молдова, Румунія, Україна), Західних Балкан (Албанія, Сербія, Словенія, Чорногорія), Північної Європи (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція). Разом з тим, на сучасному етапі пріоритетами зовнішньоекономічного співробітництва В4 є регіони Америки, Близького Сходу, Північної Африки та Південно-Східної Азії. Зазначені зовнішньополітичні імперативи В4 доречно використати в подальших наукових розробках щодо перспектив українсько-вишеградського зовнішньополітичного співробітництва з метою розробки офіційним Києвом власної української політики асоціації до НАТО і Євросоюзу, розглядаючи

Вишеградську групу як одного з провідних українських партнерів у загальноєвропейських та північноатлантичних структурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арах М. Европейский Союз. Видение политического объединения / М. Арах. – М., 1998. – 467 с.
2. Ash T. Zeit der Freiheit. Aus den Zentren vom Mitteleuropa. (aus dem Englischen) / Timothy Garton Ash. – München : Carl Hanser Verlag, 1999. – 504 s.
3. Beichelt T. Die Europäische Union nach der Osterweiterung / Timm Beichelt. – Wiesbaden : Verlag for Sozialwissenschaften, 2004. – 237 s.
4. Bender P. Die „Neue Ostpolitik“ und Ihre Folgen: vom Mauerbau bis zur Vereinigung / Peter Bender. – München : Taschenbuch Verlag, 1996. – 369 s.
5. Grotz Fl. Politische Institutionen und post-sozialistische Parteiensysteme in Ostmitteleuropa. Polen. Ungarn. Tschechien und die Slowakei im Vergleich / Florian Grotz. – Opladen : Leske&Budrich, 2000. – 496 s.
6. Gillingham J. European Integration. 1950-2003. Super state or New Market Economy? / John Gillingham. – Cambridge : University Press, 2003. – 588 p.
7. Jakobsen H. Die Zukunfuge Entwicklung der CEFTA. Institutionalisierung, Vertiefung, Erweiterung? / Hans-Dieter Jakobsen. – München : Siedler, 1997. – 184 s.
8. Ther P. Regionalebewegungen und Regionalismen in europäischen Integration / Philipp Ther, Holm Sundhausen. – Marburg : Verlag Herder Institute, 2003. – 297 s.
9. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / Губерський Л.В., Головченко В.І., Матвієнко В.М. та ін. – К. : Фенікс, 2011. – 500 с.
10. Зеленько Г. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської четвірки та України)): дис.... докт. політ. наук : 23.00.02 / Галина Іванівна Зеленько // Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2007. – 388 с.– Рукопис.
11. Киш Є. Країни Центральної Європи в системі міжнародних євроінтеграційних процесів (1991–2007 роки) : дис.... докт. іст. наук : 07.00.02 / Єва Бернатівна Киш // Ужгородський національний університет. – Ужгород, 2008. – 407 с. – Рукопис.
12. Копійка В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К., 2001. – 448 с.; Копійка В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу / В.В. Копійка. – К., 2002. – 253 с.; Копійка В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В.В. Копійка. – К., 2005. – 448 с.
13. Лопата М. Порівняльний аналіз формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи : дис.... канд. політ. наук : 23.00.02 / Мар'ян Олегович Лопата // Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 206 с. – Рукопис.
14. Мороз Д. Формування системи багатостороннього співробітництва країн-членів Вишеградської четвірки (1991–2004 рр.) : дис.... канд. іст. наук : 07.00.02 / Дмитро Олександрович Мороз // Інститут історії України НАН України. – Київ, 2007. – 206 с. – Рукопис.

1. 15 Артьомов І. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи: навч.-метод. посібник / І.В. Артьомов, Н.О. Діус. — Ужгород : ПП «Шарк», 2014. — 368 с.
15. Кудряченко А. Україна і Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці / А.І. Кудряченко // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. — Братислава, 2010. — С. 44–45.
16. Литвин В. Українсько-угорські відносини: історичні традиції та нові обрії співробітництва / В.М. Литвин // Україна: Європа чи Євразія? / В.М. Литвин ; за заг. ред. В.А. Смолія. — К., 2004. — С. 335–368.
17. Трансформаційні процеси в країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г.М. Перепелиці. — К. : Видавничий дім «Стилос», 2013. — 302 с.; Зовнішня політика України–2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М.Перепелиці. — К. : ВД «Стилос», 2010. — 352 с.
18. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Д.І. Ткач // Ін-т політ. і етно-нац. дослідж. НАН України. — К. : МАУП. 2004. — 504 с.; Ткач Д.І. Українсько-угорські відносини новітньої доби / Д.І. Ткач // Науковий вісник Дипломатичної академії України / за заг. ред. Б.І. Гуменюка, В.Г. Ціватого. — К., 2009. — Вип. 15 : Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи. — С. 78–89.
19. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: монографія / Є.Б. Кіш. — Ужгород : Ліра, 2008. — 440 с.
20. Visegrad Declaration 1991 [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. — 1991. — February, 15. — Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412>.
21. Хотькова Е. Вышеградская группа: опыт и перспективы / Елена Сергеевна Хотькова // Проблемы национальной стратегии. — 2012. — № 4 (13). — С. 56–70.
22. Visegrad Declaration 2004 [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. — 2004. — May, 12. — Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-1>.
23. Visegrad Declaration 2011 [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. — 2011. — February, 15. — Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava>.
24. Schmelzer M. Germany and the V4: A Superficial Relationship? [Електронний ресурс] / Morten Schmelzer // V4 Revue : website. — 2012. — April, 20. — Режим доступу : <http://visegradrevue.eu/?p=634>.
25. Declaration of the Budapest V4 + Energy Security Summit [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. — 2010. — February, 24. — Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/2010/declaration-of-the>.
26. The Visegrad Group Foreign Ministers' Joint Statement on the V4/IVF activities towards the Eastern Partnership (Prague, March 5, 2012) [Електронний ресурс] // Ministerstvo zahraničních věcí České republiky : offic. website. — 2012. — March, 5. — Режим доступу : http://www.msz.gov.pl/files/PARTNERS%20W%20SCHODNIE/joint_statement_v4_on_eap.pdf.
27. Duleba A. Ukrainian "Stagnarchy" Buries the Eastern Partnership As We Know It [Електронний ресурс] / Alexander Duleba // V4 Revue : website. — 2012. — May, 4. — Режим доступу : <http://visegradrevue.eu/?p=704>.

28. Joint Statement on the Eastern Partnership of the Foreign Ministers of the Visegrad Group [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. – 2016. – May, 4. – Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-on-the>.
29. Declaration of the Visegrad Group – Responsibility for a Strong NATO [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. – 2012. – April, 18. – Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the>.
30. Friedman G. Visegrad: A New European Military Force [Електронний ресурс] / George Friedman // Stratfor Global Intelligence : website. – 2011. – May, 17. – Режим доступу : <http://www.stratfor.com/weekly/20110516-visegrad-new-european-military-force>.
31. Visegrad Group pledges to form EU Battlegroup by 2016 [Електронний ресурс] // České Noviny.cz : website. – 2012. – May, 4. – Режим доступу : <http://www.ceskenoviny.cz/news/zpravy/visegrad-group-pledges-to-form-eu-battlegroup-by-2016/790545>.
32. Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group [Електронний ресурс] // Visegrad Group : website. – 2012. – May, 4. – Режим доступу : <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2012/joint-communique-of-the>.
33. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики / Закон України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – N 40. – ст. 527.
34. Результат пошуку (запит #1518367326984007) / Інформаційно-пошукова система “Законодавство України” [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. сайт. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%E2%E8%F8%E5%E3%F0%E0%E4%F1%FC%EA*&textl=3&bool=or&org=1&typ=0&datl=0&yer=0000&mon=00&day=00&numl=2&num=&minjustl=2&minjust=. (дата звернення 11.02.2018);
35. Результат пошуку (запит #1518368632295605) / Інформаційно-пошукова система “Законодавство України” [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. сайт. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%E2%E8%F8%E5%E3%F0%E0%E4%F1%FC%EA*&textl=3&bool=and&org=0&typ=0&datl=0&yer=0000&mon=00&day=00&numl=2&num=&minjustl=2&minjust=. (дата звернення 11.02.2018)

Стаття надійшла до редакції 16.11.2017